

OB DESETLETNICI UNIVERZE V LJUBLJANI

ANTON MELIK

Univerza v Ljubljani praznuje letos svojo desetletnico. — Njen historijat nam pripoveduje, da segajo prvi početki zelo daleč nazaj. Toda iz globljih temeljev in organično se je razrastla zahteva po slovenski univerzi šele takrat, ko se je narodni preporod razmahnil na široko, ko je nehal biti samo ideja nekaj prosvetljenih, kulturnih osebnosti in se je začel oblikovati narod kot kulturna in politična enota. Takrat je nastala potreba po narodni univerzi in lastno vseučilišče je postala nacionalna zahteva. Saj pomeni v moderni uredbi kulturnih organizacij in načina kulturnega udejstvovanja ter funkcij civilizacijskega aparata ravno univerza vrh celotne zgradbe.

Habsburgovska Avstrija ni nikdar s simpatijami gledala na narodni preporod svojih ljudstev. Zato je povsem umljivo, da zahtevi po ustanovitvi slovenskega vseučilišča ni bila nikdar naklonjena in jo je trdovratno odklanjala. Slovensko univerzo je poklicalo v življenje šele narodno osvobojenje in zedinjenje, ki je bilo hkrati zmaga slovenske nacionalne borbe.

Ob prvi desetletnici se je pokazal pregled dosedanjega dela univerze. Velik del truda je moral biti posvečen vnanjim stvarim, brigi za materialno osnovo itd. Vendar se je pričelo zgodaj že pravo delo. Univerza je mogla poklicati k sebi slovensko kulturno diasporo, raztreseno po tujini, zbrati tudi mnoge druge, ki poprej radi tehnične nemožnosti niso mogli razviti v pravi meri svojih zmožnosti, in se je pričela že izpopolnjevati s prvim pomladkom. Z ustanovitvijo akademije naj se njena celotna institucija opre in izpopolni.

Nemogoče si je dandanes misliti polnovredno narodno kulturo brez univerze. Tekom sedmih desetletij, odkar se je postavila med prve narodne zahteve, se je potreba po vseučilišču čutila in presojala predvsem s praktične strani. Pričakovali so od njega, da bo dajalo narodu pravnih uradnikov raznih panog in profesorjev, ljudi, ki bodo mogli najdosledneje realizirati načelo, da si mora narodni jezik priboriti vstop v šolo in urade. Univerza bi pomagala pri slovenizaciji uprave in šole, bi ustvarjala najzanesljivejše temelje, da se slovensko prebivalstvo osamosvoji, da se jeziku in narodnosti pridobi tudi na zunaj primerna veljava.

V oni dobi, ko velik del slovenskih intelektualcev še ni bil dovolj zmožen lastnega književnega jezika, ko še ni bilo najenostavnejše terminologije, bi imela univerza priliko in nalogo, izvršiti veliko delo ter zelo pospešiti narodno osamosvojitev. Ta naloga se je morala opraviti brez një in pred njo.

Danes se tedaj ta, reklo bi se lahko: praktični smoter, drugače postavlja pred narodno univerzo. Toda pomen se mu s tem ni zmanjšal, nasprotno, — še razširil in povečal se je. V novo zgrajeni državi, ki se mora boriti s tolikimi početnimi težavami, je še bolj potreba dobrega uradništva, dobrih profesorjev, inženjerjev, zdravnikov, sodnikov itd. Bilo bi odveč podrobneje razpravljati o tem; naglasi naj se le, da se v moderni dobi ta stran univerzitetne funkcije v narodnem življenju nikakor ne sme podcenjevati. Saj najvišji kulturni zavod po tem potu najneposredneje služi narodu, mu opravlja ogromno delo ter ga neposredno usposablja za razvoj in napredek v civilizaciji, za izrabo materialnih možnosti domače zemlje, za veliko socialno pomoč in za vzgajanje novih generacij. Kakor je često videti mehanična in se zdi, da sliči sodobnemu načinu proizvodnje v množicah, vendar ima ta funkcija mnogo tehtnejšo vrednost, ako imamo pred očmi podroben notranji stroj moderne družbe. Vsekakor pa je najširši in najvidnejši most, po katerem se veže univerza s celotnim narodovim organizmom, po katerem narod prejema v najbolj prijemljivih oblikah povračilo za ono, kar je dal in daje za celotno institucijo univerze.

Nadalje ima univerza visok smoter najvišjega študijskega zavoda. V več ko enem pogledu se more smatrati ta smoter za najvišjo funkcijo univerzitetne institucije. Sloves univerze se v veliki meri sodi po njej. Pri tem se morejo razlikovati panoge, ki so več ali manj nezasvisne od kraja in ambijenta in kjer je znanstveno delo pretežno kabinetno, odnosno laboratorijsko, kjer pa je treba za to tem intenzivnejšega in točnega kontakta z ostalim znanstvenim svetom in se zato tudi uspehi aveljavljajo neposredno v produktivni duhovni tekmi narodov. Za tem so panoge, ki so brezpogojno vezane na kraj in prostor; raziskujejo zemljo določenega področja ter njene značilnosti, razmotrivajo prebivalstvo in njegovo zgodovino, umetnost, jezikovne, etnografske in sploh prirodne značilnosti. Vse to ne gre drugače, kakor z domače univerze, s pomočjo mož, ki imajo poleg usposobljenosti in tehnične možnosti tudi ono ljubezen do rodu in rodne zemlje, ki je delu poglavitni pogon. Ravno v tem pogledu se kaže posebno živo, kako potrebna nam je univerza v Ljubljani. Zakaj znanstveno delo izpred dobe, ko se je osnovala, nosi na sebi znake sporadič-

nosti, sestoji iz posameznosti, ki se ne morejo strniti v organsko celoto; prav malo imamo iz starejše dobe del, ki veljajo kot zanesljiv fundament za organsko grajeno stavbo lastne znanstvene kulture. Sistematičnega znanstvenega proučevanja Slovenije in Slovencev je še jako malo, osobito v nekaterih pogledih. Raziskovalno območje univerz, na katerè so poprej zahajali naši študentje, neha po veliki večini na mejah slovenskega ozemlja. Marsikatera naučna panoga se mora še vedno brigati za izboljšanje ali celo za ustvarjanje terminologije.

Za proučevanje v navednem smislu so prav gotovo mnogo prikladnejše univerze, ki imajo svoj sedež sredi v področju svojega studija. Spričo tega je povsem nesmiselno potrebo po univerzi računati na mehaničen način, po številu prebivalstva itd., zakaj kot študijski zavod je univerza vezana na ozemlje in prebivalstvo in more samo v tej obliki in postojanki vršiti svojo funkcijo.

Razen za nekatere panoge humanistične prirode se je študijsko delo pri nas komaj dobro pričelo in mlado univerzo čaka še obilo posla. Z ustanovitvijo akademije se bo moglo bistveno podpreti in objavljjanje izvršenih proučevanj prav močno pospešiti. Pri tem se posebno čuti potreba po sodelovanju vsega naroda, osobito po materieli strani; volila, fondi itd. za proučevanje posameznih področij bi silno olajšali studij ter nudili možnost za vedno nove pobude.

Seveda se univerza ne bo mogla izogniti potrebi, da sistematično pripravlja ustanovitev in zasedbo vseh stolic, ki prihajajo prav za raziskavanje v navedenih področjih v poštev. Zakaj to je postulat njenega obstoja samega.

Ali še višje, še globlje sega vloga univerze v narodovem duhovnem življenju. Univerza v Ljubljani je dejansko, čeprav ne formalno, slovenska institucija. Nekaj drugega je univerza, ki je narodu ena izmed mnogih, nego univerza, ki mu je edina. Tako je pri nas Slovencih in s tem je našemu najvišjemu kulturnemu zavodu vzrastla tem večja, višja in odgovornejša naloga v nacionalnem življenju.

Slovenci smo izšli po veliki večini iz nemške kulturne sfere. Vsa naša nacionanla borba je stremela za ciljem, doseči politično osamosvojitve od nemške prevlade. Če odštejemo neosvobojeno ozemlje, se je ta smoter dosegel. Toda ostala je neizpolnjena še druga, nič manj važna, gotovo pa ne manj enostavna polovica naloge: duhovna osvoboditev. Gre še vedno za to, da se otresemo vsega onega, kar je ostalo v nas tujega od kulturne vzgoje, ki smo jo domala vsi dobivali v tujem ambijentu, po tujih metodah in od mož ter idejnih perspektiv nam tuje miselnosti. Saj je težko

označiti razliko ter mejo med našo samoniklostjo in tujimi primesmi, zakaj tako mladi smo še kot nacionalno kulturni organizem, da niti še ne moremo ujeti v točno opredeljeno podobo svojega lastnega duhovnega obraza. Dolžni smo sami sebi, poslušati vasè in iskati svoje poti, svoje podobe, da doženemo svoje duhovno bistvo.

Ravno univerza je ona institucija, ki je dolžna za narodno celoto opraviti velik, če ne poglavitni del notranje osamosvojitve. Tu se mora povzpeti miselnost najvišje, tu mora razglabljanje poseči najgloblje, razbrati v kaosu skritih in zamorjenih lastnih elementov ter tujih primesi prave vrednote, ki so zares odraz našega duha in srca. Iz tega se bo izoblikovala duhovna vsebina našega gledanja in mišljenja ter se usmerila, kakor ji bo velevala prava naša natura. Postulat je absolutno nujen; zahteva ga vsa naša preteklost, zahteva pa ga še bolj naša bodočnost.

Naša doba temelji še vsa na starem stanju. Včasih se je reklo, da se na mladih intelektualcih pozna, kje so preživel svoja univerzitetna leta, ali na Dunaju, v Gradcu, v Pragi ali kje drugje. Slovenski intelektualci so se razlikovali po nenavadni medsebojni neenakosti, po velikih razlikah med mentaliteto posameznikov. Gotovo ni in ne more biti cilj, ustvarjati duhovno uniformiranost, ali zdi se vendarle, da gre tu za neko le preveč negativno svojstvo, za pomanjkanje nekih vsaj paralelnih življenskih idejnih smernic, ki jih more dati samo homogena, dovršena nacionalna osnova. Postaviti in uveljaviti naš slovenski aspekt na življenje, na neštete probleme, ki jih mora preboleti doba, tej nalogi se naše kulturno udejstvovanje ne bo smelo in ne bo moglo izogniti, ako naj je res naše. Univerza kot najvišji organ duhovnega udejstvovanja je prevzela poglavitni del označene naloge.

Ne gre tedaj samo za to, da univerza opremi mlade ljudi s primernim znanjem ter jih usposobi za službo in za znanstveno delo, marveč gre še za to, da jih prekvasi s svojo miselnostjo, da emanira po njih svojega duha širom rodne zemlje ter formira na ta način nove generacije, ki bodo šele dopolnile notranjo zgradbo narodne kulturne enote.

Precej isto, kakor o slovenski univerzi in njenih nalogah, velja tudi za univerzi v Beogradu in Zagrebu. Starejši sta sicer, ali z vidika velike nacionalne misije par decenijev ne pomeni mnogo. Mi vsi se še iščemo izpod tuje navlake; povsod, tudi pri Srbih in Hrvatih, je še potrebna duševna osamosvojitev, ki mora iti vzporedno z našo. Kontinuiteta razvoja veleva, da opravljamo delo vsak v svojem področju, a skupno povsod tam, kjer se nudi

za to prilika. Univerza v Ljubljani ima tedaj svojo važno funkcijo tudi za jugoslovansko skupnost tako sedanjosti kot bodočnosti. Zato se ne more izogniti nalogam, ki se ji odpirajo tudi v tej smeri, prav tako kot ima celota, ki nam je mnogo več nego samo državna skupnost, svoje naloge in dolžnosti do nje.

Univerza v Ljubljani je dejansko slovenska. S tem je prevzela svojo veliko misijo tudi za one Slovence, ki jih je zla usoda ostavila izven naših državnih meja. To poslanstvo pa jo hkrati še močnejše veže na jugoslovansko celoto.

Slovenska univerza v Ljubljani nikakor ni v nasprotju z jugoslovanstvom niti s konvergentno razvojno linijo. Razvoj slovenske narodnosti je dosegel toliko stopnjo, da o kakem nenadnem prekinjenju niti o možnosti tega ne more biti govora. Osnove današnjega razvoja so takšne, da bi opravljal brezplodno delo, kdor bi skušal ovirati napredek na kateremkoli področju slovenskega kulturnega udejstvovanja. Kdor bi hotel krniti ali celo odpravljati univerzo, bi s tem le še bolj ojačil in izpodbodel energije, delujoče za njeno izpopolnitev in obstoj. Slovenske kulturne institucije bi se pojmovale v antitezi z drugimi v državi; to bi bil učinek, ki bi se dosegel nehote, ničemur v korist, a mnogočemu v škodo. Razvojna stopnja nam veleva ravno obratno: saturirati slovenske kulturne razvojne težnje in možnosti in ustvarjati s tem duhovno vzporednost s Srbi in Hrvati. Posamezniki smo si lahko med seboj različni po celotni perspektivi, s katere gledamo na jugoslovanski kulturni razvoj v bodočnosti, ali pri delu samem se ta razlika v sedanji stopnji razvoja komaj pozna, zakaj vzrastli smo iz istega rodu, na katerega nas veže ista ljubezen in naše delo ni in ne more biti drugačno kot delo na slovenski bazi, v slovenskem duhu in v prosepah slovenske stvari. Učinek takega dela ne bo pozitiven samo za Slovence, marveč posredno tudi za Srbe in Hrvate, bo jugoslovanski.

Nemogoče je namreč, da bi se v skupni državi, kjer toliko različnih vezi spaja posamezne dele med seboj, ne pokazali sledovi skupnega življenja tako po materialni strani kot v kulturnem svetu. Z osvobojenjem in zedinjenjem smo izločili s koreninami faktorje, ki so nas ločili in razdruževali; namesto njih so pričeli dejstvovati činitelji, ki morajo že po svojem obstoju, po svojem učinkovanju samem naš materialni in duhovni razvoj poganjati v smeri zbliževanja. Ta učinek izvira že iz prirode in pogojev novega stanja samega in je socialno tako nujen, da niti ne zavisi več toliko od naše volje in ideologije kakor poprej. Moremo se tedaj zanesti na pogoje prirodnega razvoja samega, kakor jih je postavila že ustvaritev skupne države; ustvarjali nam bodo

rastočo duhovno kompaktnost, ki je okvir in baza vsega drugega, važnega za nacionalno bodočnost.

Univerzi v Ljubljani pripada slično kot onima v Zagrebu in v Beogradu velika vloga. Tudi semkaj prihaja znaten odstotek studentov iz srbsko-hrvatskih predelov, in prav tako hodijo ter bodo hodili slovenski akademiki tudi na univerzi v Zagreb in Beograd. Na univerzi v Ljubljani delujejo tudi srbski ter hrvatski znanstveniki in v profesorskem zboru v Beogradu in Zagrebu so tudi Slovenci. Samo ob sebi umljivo mora biti, da vrši univerza sama poleg specifično slovenske funkcije tudi vlogo enega od najvažnejših skupnostnih faktorjev, da proučuje, poučuje in bodri jugoslovansko. V to višjo zgradbo rasto vrhovi slovenstva in slovenske kulture in rasto dalje v veliko obče človeško in človečansko skupnost.

IZ SODOBNE ŠPANSKE LIRIKE

ALOJZ GRADNIK

JUAN RAMÓN JIMÉNEZ

OBERON

O, samo toliko sem te obdržal v sebi,
kot reke val drži vejevje vrbe v bregu;
mimogredoč sem dan in noč bil v tvoji duši
in tudi ti si v moji duši bila vedno,
a vendar nisi nikdar moja bila; slepo
nebo zadostovalo je in reven veter,
da si izginila iz mojega življenja.

BEŽNI POVRATEK

Kako je bilo, Bog, kako je bilo?
O, srce lažno, neodločni duh!
Je bilo kakor vetra hitro krilo?
Je bilo ko pomladi beg in puh?
Tako je bila lahka, spremenljiva,
kot seme, ki odnaša ga perôt,
nejasna kot smehljaj, ki v smeh se skriva
in puhla kot zastave je frfôt.
Zastava, smeh, perotno seme, krila
pomladi junijeve, vetra val...
Kako norčav in tužen karneval!